

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 02.06.23

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Galleribibliotek

Et bibliotek der bøkene står i hyller fra gulv til tak, med gallerier for å gi tilgang til de øverste hyllene. I tillegg kan det være behov for å bruke stiger for å nå opp.

Gameplay

(_ dataspill) Et dataspills (tekniske) spillbarhet og kvaliteten på denne spillbarheten. (“Spillbarhet” er en problematisk oversettelse, for det kan skilles mellom “gameplay” og “playability”, og det siste må (også) oversettes med “spillbarhet”).

Spillbarheten omfatter alt det som spilleren kan velge å kontrollere (Genvo 2006). Det som ikke er spillbarheten kan sies å være f.eks. filmforløp, musikk og litteratur som inngår i spillet som helhetskonsept. “Gameplay” kunne kanskje også vært oversatt som “spillegleden” i et dataspill. Dette omfatter enkelheten i kontrollfunksjonene, menyenes oversiktighet, originaliteten i det som skal utføres, flyten og presisjonen i avatarenes bevegelser (Frété 2002). “Gameplay” omfatter både spillsystem og brukergrensesnitt.

“Gameplay” som ord kombinerer “game” (et spill med strenge regler) og “play” (frihet og lek). Spilleren bør ikke føle at spillet bare består av tvangsmekanismer og tekniske begrensninger, samtidig som total frihet ikke gir nok mestringsfølelse (Genvo 2002 s. 46-47).

“[W]e finally reach the game structure also known as gameplay. Here we recognise the computer software application as a game. Therefore we turn towards ludology; the study of games. Ludology acknowledges different game factors: positions, resources, space and time, goal (sub-goals), obstacles, knowledge, rewards or penalties. [...] In play (which of course is closely related to games) the goal, sub-goals and obstacles may be difficult to find. Any game or play is based on interaction between player(s) and the game itself.

Positions: These are the positions from which the game is perceived. They may be those of audience, players, or judges. The players are the most important, since they take active part in the game, but there might be other participants like team leaders, coaches or game masters. Positions will be further analysed in the socio-cultural layer.

Resources: These are the means by which the players are able to influence the game. This may be anything from a chess piece to a ball, or in the case of a computer game a computer controlled pixel images on the screen.

Space: The space is divided into the aforementioned space of the game, also known as *virtual space*, and the space of the real world from which the players influence the virtual space, which we shall refer to as the *playground*. As already mentioned, the two kinds of space may merge into one in some games.

Time: This is the time limit set for the game duration. Some games may have a definite time limit, others end when some sort of goal is reached, and again others just end when the players don't want to play anymore. In some games the main goal is to race against time.

Goal (sub-goals): The goal is what is needed to win the game. Sub-goals are what are needed to partially reach the main goal.

Obstacles: The challenge of the game comes from obstacles. These obstacles are set in order to prevent players from reaching their goal(s). Obstacles are, indeed, connected directly to the goal.

Knowledge: There exists different kinds of knowledge in a game: open knowledge (quite often the rules or statistics), hidden knowledge (e.g. strategy of other players), and random knowledge (e.g. rolling dice or other kinds of randomisation).

Rewards/penalties: Rewards or penalties can be anything from points, money, time, space or resources that may be won or lost during the game.” (Konzack 2002)

Gavebok__

(_sjanger) Ofte med glanset papir, mange bilder, mer for å bla i og smålese enn å lese fra perm til perm. Passer godt til å brukes som kaffebordbok.

Gematri__

Mystisk bokstavtolkning, slik som i det jødiske verket *Kabbala*. I *Kabbala* er, etter jødisk tro, bokstavene ladet med guddommelig mening (eller energi) og hevet over vanlig menneskelig kommunikasjon.

Genealogi

(_litterær_praksis)

En slags slektstavle og -katalog som eventuelt inngår i et litterært verk.

I antikken var papyrusruller et dyrt skrivemateriale, “derfor gikk mye lesing i antikken ut på utenatføring. En tilegnet seg kulturens tekster ved hjelp av skriften, men for å lagre dem i minnet og gjøre seg uavhengig av skriften. Mange lærte også navnelister og genealogier for så langt som mulig å være sitt eget levende leksikon.” (Andersen 1998, s. 6)

Geografisk litteratur

Genre family	Genre	Overall purpose
Explaining	Sequential:	To present a sequence of events (e.g. the formation of a glaciated feature)
	Factorial:	To explain multiple causes for one phenomenon (e.g. the factors involved in climate change)
	Consequential:	To explain the multiple outcomes from one phenomenon (e.g. the effects of a volcanic eruption)
Reporting	Descriptive:	To describe a phenomenon – the text starts with a classification of the phenomenon and then describes it (e.g. the structure of urban areas)
	Classifying:	To classify and then describe phenomena (e.g. types of moraine)
	Compositional:	To describe the parts of a whole phenomenon (e.g. human and physical factors of industrial location)
Procedural	Instructional:	To instruct on how to do an activity (e.g. where instructions are given on conducting fieldwork)

Arguments	Exposition: Discussion:	To give one point of view – this is not as common in geography where balanced approaches are normally given (e.g. argument in support of a wind farm) To discuss two or more points of view identifying the issue, giving arguments from both sides and then a resolution (e.g. discussion on the impact of tourism in Loch Lomond and the Trossachs National Park)
Text responses	Interpretation:	This is a common activity in the geography class where pupils are asked to interpret the meaning of a text (e.g. in a text describing tourist activities the question might be: What problems do you think are caused by jet skiers?)

(David Didau i <http://www.slideshare.net/didau/genres-in-geography-history-and-science>; lesedato 13.04.18)

Ghazal

(_sjanger, _lyrikk) En sjanger med arabisk opprinnelse. Har blitt brukt både i Midt-Østen, India og Vesten (f.eks. i Tyskland i første halvdel av 1800-tallet av diktere som Friedrich Rückert og August von Platen).

“The ghazal (or ghasel, ‘web’) is an Eastern form which dates back to the eighth century. It was familiarized by Goethe (*West-östlicher Divan*), Schlegel, Rückert, von Platen and Weinheber in Germany. It consists of five to fifteen couplets; the rhyme of the first couplet is repeated in all even lines, the odd lines are rhymeless. [...] this curious form was obviously introduced into English poetry by Jim Harrison (*Outlyer and Ghazals*, 1969-71). His long and rhymeless couplets – usually six of them – are disjointed sequences whose ‘only continuity is made by a metaphorical jump’ (Harrison); see no. XXI (‘He sings from the bottom of a well’).” (Häublein 1978 s. 38-39)

Den tyrkiske poeten Âşik Öme skrev innen sjangeren. Den indiske dikteren Daagh Dehlvi har diktet mange ghazaler (Demougin 1985 s. 409).

Gitterdikt

(_sjanger, _lyrikk) En diktsjanger oppfunnet av den latinske dikteren Publilius Optatianus Porfyrius. Fra en tekst der hver bokstav er plassert i en liten rute utheves noen bokstaver som til sammen danner en annen tekst (Ernst 1991 s. 108-109). Tekstene har ofte et geometrisk preg, med linjer som markerer mønstre rundt de uthevede bokstavene. Diktene viser en kunstferdighet som ligner “et speilkabinett av geometriske, verbale og semantiske strukturer” (Ernst 1991 s. 117).

En annen forfatter av gitterdikt var Josephus Scottus, en irsk dikter som levde på 700-tallet (Ernst 1991 s. 178). I et av hans gitterdikt framheves forskjellene mellom på den ene siden Jesus og Maria og på den andre Adam og Eva. En tredje dikter var Rabanus Maurus (Hraban).

Gjendiktning

(_oversettelsespraksis) En meddiktende oversettelse, og en slags kunstnerisk adaptasjon.

Et eksempel er Suzanne Brøggers oversettelse av *Voluspå* (*Vølvens Spådom*, 1994).

Gjennombruddsbok

Se *Litteraturhistoriske tekstpraksiser* (2008) s. 155

Gjenmerking

Engelsk: “relabelling”. “An established type of cultural product, in this case the card game [en vanlig kortstokk], is given a new lease of commercial life by association with a creative work to which it has no necessary connection: there is nothing, that is, in the activity of the player or the structure of the game to which the content of the creative work has made a difference.” (Rosebury 2003 s. 194) Det kan altså f.eks. produseres kjente kort og kjente kortspill med *Lord of the Rings*-bilder på baksiden av kortene, og andre minimale endringer (taperen kalles ikke svarteper, men Gollum o.l.).

Et annet eksempel er kalendere med bilder fra Tolkiens verden, “any connection between the Tolkien/Jackson narrative and the countdown to Christmas being purely arbitrary”.

Gjentagelse

(_litterær_praksis)

“Den engelske poeten Glyn Maxwell seier at når Kong Lear i Shakespeares drama fem gonger roper “Never!” over dottera Cordelias døde kropp, dreier det seg egentleg om fem ulike ord. Det siste “Never!” representerer noko anna og meir enn det første. Meiningsfylden blir akkumulert frå utrop til utrop, og det siste “Never!” rømer ein smerte som då er blitt total, den endelege, urokkelege vissa om at Cordelia er “dead as earth”. Kvant utrop skalar av nye lag av illusjonar og fåfengt håp, heilt til einast den harde, nakne smerte-kjernen er att, og viser seg for Kong Lear, og for oss, i det aller siste “Never!”.” (Paal-Helge Haugen i *Klassekampens* bokmagasin 4. mai 2013 s. 11)

Gjenutgivelse

“Dale Carnegies *How to Win Friends and Influence People* er søylen i amerikansk dannelseskanon. Nyutgivelsene følges med argusøyne: Hva vil eierne av dette lukrative merkevarnavnet finne på neste gang? Dwight Garner i *The New York Times* er sjokkskadd av den siste utgaven av klassikeren. Originalsetninger er borte, som “Prøv å etterlate et vennlig spor med gnister av takknemlighet på dine turer. Du vil bli overrasket over hvordan det skaper flammer av vennskap som på din neste reise har vokst til å bli fyrårn.” Ny tekst: “I dag er den verste fienden av varig innflytelse den avdelingen av både personlig og korporativ tankevirksomhet som handler om å skape inntrykk uten å henvende seg til vitenskapen om behovsoppfyllelse.”” (*Morgenbladet* 7.–13. oktober 2011 s. 32)

Gjesteboek

(_sjanger)

Gjesteboek har blitt utplassert ikke bare på museer og gallerier, hoteller og hytter, men også f.eks. i kirker og kinoer, samtidig som de har et privat preg som gjør at de bare delvis oppfattes som offentlige dokumenter (Thimm 2000 s. 132).

Erik Fosnes Hansens (red.) *Per Gynt-gården: En gjesteboek* (2008) handler om den store gjestegården ved Vinstra i Oppland. Boka har “gjesteskrifter” som

beskriver sine opplevelser som gjester på gården, og om gårdens historie, oppussing, naturen rundt, matoppskrifter m.m.

Boka *Bryllupets gjestebok* (2008) omtales av forlaget Hermon som “en gjestebok til bryllupets gjester der de kan gi sine lykkeønskinger og hilsninger til brudeparet.”

“På en brun pub i Oxford ble den populære fantasy litteraturen skapt. Her møttes C.S. Lewis og J.R.R. Tolkien hver tirsdag [...] på puben *The Eagle and Child* er det åpent. Det eldgamle vannhullet fra 1630 har flere bittesmå rom med peis og sittegrupper. Veggene er skjeve og stolene iskalde, men atmosfæren er helt unik. Fra pubdisken ser man direkte bort til stambordet hvor C.S. Lewis og J.R.R. Tolkien hver tirsdag morgen, i årene 1939 til 1962, møttes for å drikke øl og diskutere litteratur. [...] Folk kommer fra hele verden for å se stedet hvor Lewis og Tolkien leste høyt fra *Narnia* og *Ringenes Herre*, forteller Conaire Lee bak bardisken. Gjesteboken på peishyllen bekrefter interessen. Den er full av hilsener fra fans verden over.” (*Aftenposten* 24. desember 2009 s. 10)

Nanna Segelcke ga i 2017 ut boka *Marianne Andresen: Slottet, familie, kunsten*, om enken etter “tobakkskongen” Johan Henrik Andresen, en bok “med interiørfotografier fra Smedbråten, hjemmet på Bygdø. [...] Gjesteboken for Smedbråten viser ifølge Segelcke at villaen var et samlingssted for intellektuelle, politikere, akademikere, kunstnere og “kulturpersonligheter”. Her loggførte Marianne Andresen hjemmets livlige selskapelighet. Hun tegnet bordet, noterte hvilket dekketøy som ble brukt, naturligvis for å kunne variere arrangementet når gjestene skulle komme igjen.” (*Morgenbladet* 17.–23. november 2017 s. 53)

Gjesteopptreden

En kjendis som opptrer kortvarig i en TV-serie eller lignende.

Gospel

(_sjanger) Kristen sangform utviklet av afro-amerikanere under slaveriet i USA. Teksten er ofte en lovprisning av Gud, men uttrykker også smerte.

Gradslesing

(_lesepraksis) Graden av konsentrasjon og lesing av hvert ord eller ikke alle ord i en tekst. Skalaen går fra å bla i ei bok, via skimlese, lese nøye til lese grundig flere ganger, men med mange grader mellom disse.

Graffiti

Skrift og tegninger (ofte i kombinasjon) skrevet eller malt på offentlige steder. Nesten all graffiti-skriving og -tegning er ulovlig. Mange borgere er engstelige for graffiti fordi det er “underklassens” skriftlige ytringer (Sennett 1994 s. 263). Skriften oppfattes som aggressiv og truende.

Graffiti kan være kunst og provokasjon samtidig, men først og fremst er det kommunikasjon. Forskerne Back, Keith og Solomos ser på graffiti som “perhaps the exemplary mode of outlaw communication” (siteret fra Slayden og Whillock 1999 s. 69). Typografiexperten Adrian Frutiger oppfatter også graffiti som en provokasjon mot tradisjonelle lesevaner (Frutiger 2000 s. 189). Ofte kommuniseres det budskap knyttet til protest og symbolsk vold, men mye graffiti er så snirklete at den er svært vanskelig å lese.

Også såkalt “tagging” kan kalles graffiti. En tag betyr vanligvis bare “Jeg var her” (Krekow, Steiner og Taupitz 1999 s. 304). Taggen kan ligne mer på et (non-figurativt) bilde enn på verbal skrift, og er en blanding av verbal skrift og bilde.

Graffiti kommuniserer på ett nivå kun til dem som tar seg tid til å lese, eller som er vant til å lese slik skrift, men på et annet nivå formidler den noe “sosiokulturelt leselig” som ikke er bokstavert på en mur. Graffiti kan noen ganger kommunisere innad (“internal allusion”; Slayden og Whillock 1999 s. 98) til sympatiserende i samme subkultur, andre ganger utad til alle i det offentlige rom (“external allusion”). Innad-kommunikasjonen kan være mer eller mindre kodet, mens utad-kommunikasjonen må være forståelig for alle for å fungere. Budskapet innad kan bli møtt med aksept, mens budskapet utad med oppgitt hoderisting. Budskapet utad kan enten være basert på at skriften er leselig og følgelig har en semantisk mening i alle fall for noen av de tilfeldig forbipasserende, eller at den ikke er leselig, men kommuniserer gjennom å være til på en viss måte på et bestemt ulovlig eller provoserende sted. Innad-kommunikasjonen kan f.eks. bestå i å skrive “88” på en vegg (den åttende bokstaven i alfabetet er H, altså HH = Heil Hitler), mens å skrive “England for whites” på fortauet foran butikken til en innvandrer, er utad-kommunikasjon og en trussel med klar adresse. Graffiti kan altså i mange tilfeller kan bety mye ved å inngå i det sosiale rom selv om den ikke bærer semantisk mening. Graffiti har blitt kalt “power spots” (Rushkoff 1999 s. 139).

Tagger-tegn og delvis graffiti er personlige skriftemblemer som delvis ikke kan “leses” av andre enn dem som tilhører subkulturen, og som gjenkjenner sine

venners eller fienders tagging. Både graffiti og tagging som sådan synes å vitne om uttrykksvilje, om innestengt aggressivitet som får utløp, og om manglende respekt for offentlig og privat eiendom. Vi kan derfor operere med to budskapsnivåer: grafisk budskap som inkluderer det semantiske når skriften lar seg lese og sosialt-aksjonelt budskap. Det siste vil ikke være eksplisitt, men tolkes av forbipasserende som ser graffiti og tagging uten å kunne eller å ønske å søke etter et eventuelt semantisk dechiffrebart budskap (Dumkow 1999 s. 27). Det grafiske budskapet er framfor alt visuelt, og det kan forekomme inkongruens når en fargesprakende, “glad” skrift, dreier seg om hat.

Det grafiske budskapet kan være en kombinasjon av bilde/design og utsagn. Navnet på ei musikkgruppe kan være utformet slik at det blir en hyllest til bandet uten at noen rosende ord er brukt i semantisk forstand. Når det gjelder det sosialt-aksjonelle budskapet, er det nærliggende å se dette punktet i lys av at noen forskere ikke kun oppfatter graffiti som ulike “claims”, men også som uttrykk for “desires, dreams” (Slayden og Whillock 1999 s. 71). Kanskje er det først og fremst drømmen om å sette spor etter seg, om ikke å være taus og anonym i massen som ligger bak. Andre drømmer kan også gi seg utslag i slik offentlig eksponert, men kodet skrivning. Graffiti kan i det hele tatt kommunisere på flere nivåer og med flere midler, som f.eks. truende utad, bekræftende innad, aksjonsrettet eller behovsoppfyllende, kunstnerisk for noen, forsøplende for andre. Det aksjonsrettete har protestkarakter, mens det behovsoppfyllende har som en slags performance karakter av å realisere noe der og da under skrivningen.

Gjennom størrelse, mengde og synlighet av graffiti og tagging “kjemper” grupper for offentlig nærvær, og de kommunikasjonsmåtene som er nevnt her, kan krysse hverandre på mange vis.

Vi kan stille opp følgende figur for måten budskaper kommer til uttrykk på:

Den amerikanske kunstantropologen Craig Castleman ga ut boka *Getting Up: Subway Graffiti in New York* (1984) om grafitti- og hiphop-kulturen (Krekow, Steiner og Taupitz 1999 s. 146).

Grafologi

Studiet av håndskrifter for å tyde håndskrift, avdekke forfalskede underskrifter m.m.

“Dreyfus-saken, som skulle ryste Frankrike i grunnvollene i årene som fulgte, startet i september 1894, da innholdet i en søppelbøtte fra den tyske ambassaden i Paris ble smuglet ut av en vaskekone og overlevert til fransk etterretning. Her fant man et usignert papir som røpet militære hemmeligheter som bare kunne stamme fra en person høyt oppe i gradene i hæren. Etter en rask gjennomgang av listene over offiserene som hadde tilgang på disse opplysningene, satt man igjen med en åpenbar kandidat til Judas-rollen: En ung og ambisiøs jødisk kaptein med gode tyskkunnskaper. Kaptein Dreyfus ble øyeblikkelig arrestert. Det ble militær rettssak bak lukkede dører, der motstridende bedømmelser fra spesialister i grafologi og noen visstnok avgjørende, men hemmeligholdte saksdokumenter endte opp med å veie tyngre enn den fullstendige mangelen på motiv hos tiltalte. Dreyfus ble enstemmig dømt til fengsel på livstid.” (Øystein Tvede i *Morgenbladet* 25. september–1. oktober 2009 s. 20)

Den tyske filosofen og psykologen Ludwig Klages ga ut boka *Håndskrift og karakter* (1917) om sammenhenger mellom en persons håndskrift og øvrige egenskaper.

En “psykografolog” ved navn Richard R. Pokorny, som i 1962 undersøkte håndskriften til den østerrikske 1800-tallsskuespilleren og dramatikeren Johann Nestroy, kom til følgende resultat: Nestroy led av livslang uro, mangel på mot og konsekvens, usikker selvfølelse, og “linjen for minste motstands vei” som karakteregenskap var tydelig i håndskriften (Basil 1967 s. 119).

Grammatikkbok

(_sjanger, _sakprosa)

Antonio de Nebrija: *Grammatikk over det kastellanske språket* (1492) – en av de første lærde beskrivelsene av et folkespråk

Granitol

Et slags tekstil som brukes til bokinnbinding og som kan ligne på skinn. Svært slitesterkt, og har derfor blitt brukt på mange bibliotekbøker som er i flittig bruk.

Granitol ble også brukt i produksjon av møbler m.m.

“Biblioteksentralen etablerte i 1958 eget bokbinderi. Bakgrunnen var at Biblioteksentralen i årene 1955-56 fikk problemer med å levere bøker til bibliotekene i innbundet i forlagsbind (eller såkalt granitolinnbinding). Fram til 1955 var det i Norge en karantenetid på tre måneder før bøkene kunne gjøres tilgjengelig for utlån fra bibliotekene. I praksis betydde at alle bøker utgitt før jul, først ble tilgjengelige til bibliotekene etter jul. Fra 1955 ble denne ordningen delvis opphevet, gjennom at bibliotekene fikk kjøpe bøker fra forlagene i materie eller heftet stand. Bøker som forlagene bare utga i innbundne utgaver, måtte bibliotekene vente med å kjøpe til etter julesalget var over. Biblioteksentralen forsøkte i denne perioden å tilby bibliotekene bøker med egen bibliotekinnbinding. Problemet var at Biblioteksentralen måtte sende bøker i materie til innbinding hos bokbinderiene i den perioden bokbinderiene hadde mest å gjøre for forlagene. Og bokbinderiene prioriterte forlagene. For å møte denne utfordringen begynte Biblioteksentralen å vurdere etablering av eget bokbinderi. Høsten 1957 ble bokbindermester Thorbjørn Andresen ansatt for å bygge opp eget bokbinderi for Biblioteksentralen, og det nye bokbinderiet ble etablert og satt i drift fra 1958. Alt i 1959 ble det bundet inn over 300 000 bøker hos BS i granitolinnbinding. Bokbinderiet utviklet seg raskt og hadde i 1969 på det meste nesten 70 ansatte. [...] Bibliotekene kunne også få bundet inn egne bøker de hadde skaffet seg fra annet hold. Eller som det heter i en katalog fra BS på denne tiden: “Vi vil anbefale at bibliotekene ser gjennom bokhyllene et par ganger i året og tar ut slitte og stygge bøker og sender dem til ominnbinding. Biblioteksentralens årelange erfaring på dette felt er den beste garanti for kvalitetsarbeid.” [...] Bokbinderiet i BS ble for øvrig avviklet i 1987 etter at BS på begynnelsen av 1980-tallet var gjennom en periode med økonomiske problemer og etterspørselen hos bibliotekene etter granitolinnbundne bøker ble mindre.” (Børge Hofset på e-postlista biblioteknorge@nb.no 30.01.13)

“ “Kjeden” var en diger maskin. Du puttet bøker inn i den ene enden, trykket på en knapp, og ut kom de i den andre enden, ferdig innbundet med granitol og ugler og det hele. Tror det meste ble puttet inn der, av det som ikke var innbundet fra før. Men jeg husker godt at det var sorg blant arbeidsfolkene som betjente Kjeden, da den skulle legges ned. Kanskje derfor jeg aldri har glemt den? Det var en helt unik maskin som borget for en innbinding så solid... at den nærmest var uslitelig.” (Sigrun Ask på e-postlista biblioteknorge@nb.no 30.01.13)

Granitolinnbinding blir også beskrevet i Egil Helles bok “- *merkværdig frit for sindsbevægelser*”: *BS, 50 år i bibliotekenes tjeneste* (2002).

På engelsk brukes betegnelsen “buckram” om et “strong, durable book cloth consisting of a heavy woven base in cotton, linen, or jute filled with starch or impregnated with pyroxylin, used to cover volumes for which heavy use is

anticipated (bound periodicals, periodical indexes, children's picture books, etc.).” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Gratiseksemplar

(_spredningspraksis)

Den franske filosofen René Descartes' *Om metoden* (1637; på norsk 1996) ble i 1637 trykt i 1500 eksemplarer, og av dem ble 200 sendt til forfatteren slik at han kunne spre eksemplarene blant sine bekjente (Barbier 2007 s. 181).

Henrik Wergeland ga i årene 1839-44 ut bladet *For Arbeiderklassen*, der de aller fleste tekstene var skrevet av Wergeland selv. Bladet ble i begynnelsen gitt gratis til de som ville ha det (senere ble det solgt til lav pris slik at arbeidere skulle ha råd). Wergeland ga dessuten i 1842 alle stortingsrepresentantene et eksemplar av sin diktsamling *Jøden*. Han ønsket å påvirke alle på Stortinget før den såkalte “jødeparagrafen” skulle opp som sak. Da saken kom opp, la han en artikkel han hadde skrevet på alle plassene i Stortinget.

I Frankrike fra midt på 1800-tallet hendte det at første bok i en bokserie var gratis for å få lesere til å tenne på verket og dermed kjøpe hele serien (Blasselle 1998b s. 50).

Bibelselskaper har delt ut Bibelen gratis allerede fra 1800-tallet. I fattigkvarterer i London ble det på 1880-tallet delt ut gratis bibler fra vogner som kom kjørende inn i bydelene (Quinsat 1990 s. 271).

“Hitler dikterte første bind [av *Min kamp*] i 1924 til vennen Rudolf Hess mens begge satt i fengsel etter det mislykkede ølkjellerkuppet året før. Andre bind ble skrevet rett etter løslatelsen rundt nyttår 1925. I 1930 ble *Min Kamp* samlet i ett bind, i et format som helt bevisst var det samme som den tyske folkeutgaven av Bibelen. Opplaget skjød i været, og etter maktovertagelsen i 1933 fikk alle som giftet seg borgerlig, *Min Kamp* i bryllupsgave fra den tyske stat. Mot slutten av krigen var det samlede opplaget kommet opp i over ti millioner eksemplarer.” (*Aftenposten* 27. april 2012 s. 3)

Første bind i populær serielitteratur har siden ca. 1999 ofte blitt lagt ved ukeblader, uten at ukebladene har kostet mer. Forfatterne og forlagene har håpet å treffe sin målgruppe og la ukebladleserne oppdage hvor spennende romanseriens første bind er. “Den første boken kommer neste år, forhåpentlig som gratis bilag til et ukeblad. Det er vanlig å lansere nye serier på den måten.” (forfatter Laila Brenden i *A-magasinet* 13. august 2010 s. 51) Det har også blitt brukt andre metoder for å få

folk “hekta” på en serie, f.eks. å gi den gratis til folk som kommer innom en bokhandel. Første bind av Elin Hauglis *Storgården Jellerød-serie* (Lengsel, 2007) har “Gave til deg” trykt på baksideomslaget. Den ble delt ut gratis utenfor kjøpesenteret Oslo City i 2007.

Gravskrift

(_sjanger) Også kalt epitaf eller epitafium, fra et gresk ord for “på graven”. En tekst som vanligvis står på en grav eller en plakett ved en grav, til ære for og minne om den som ligger begravet der. En grav- eller minneinskripsjon. Teksten kan være i form av et vers eller strofe.

De fleste epitafer finnes på gravsteiner, men plaketter, minnetavler, veggtavler i kirker, innrisninger på trær osv. forekommer også.

“Epitafen er biografens første begynnelse.” (Madelénat 1984 s. 21) “From the Greek *epi* (“upon”) and *taphos* (“tomb”), a brief valedictory verse on the life and death of a person (or persons), composed as an inscription on a grave marker, sometimes by the deceased before death. Epitaphs are usually complimentary but may be humorous or ironic. One of the most famous was written by Simonides of Ceos (556-468 B.C.) commemorating the 300 warriors who died at Thermopylae:

Go, tell the Lacedaimonians, passer-by,
That here obedient to their laws we lie.”

(Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Lord Byron skrev et dikt med tittelen “Epitaph On John Adams, Of Southwell: A Carrier, Who Died Of Drunkenness” (publisert 1830). Byron skrev også en hundegravskrift. Byrons hundepitaf gir i liten grad inntrykk av hunden Boatswain. Det å skrive gravskrift over en hund, blir da snarere en retorisk kritikk av menneskene og religionen.” (*Morgenbladet* 24.–30. september 2010 s. 43)

Den norske dikteren Bjørn Aamodt skriver seg i *Avskjed* (2010) “dristig opp mot en epitafradisjon som i Norge går fra Eigil Skallagrimssons “Sønnetapet” til Rolf Jacobsens dikt over en død hustru [dvs. diktet “Plutselig. I desember”].” (*Morgenbladet* 24.–30. september 2010 s. 43)

Bjørn M. Moens bok *Gravskrifter* (2012) “innvier leseren i et utvalg representative inskripsjoner hentet fra norske kirkegårder i perioden 1800-2011. Avstanden er tilsynelatende stor mellom inskripsjonene “Forfremmet til herligheten” og “Rock on, Petter”, men begge uttrykker respekt for avdøde og finnes på norske gravsteiner. Langt de fleste eksemplene er hentet fra gravsteiner fra forrige og

nåværende århundre, og i sine refleksjoner over gravskriftene viser forfatteren hvordan inskripsjonene ikke bare er uttrykk for respekt, savn, sorg og forhåpning, men også forteller om samfunn i utvikling og forandring, sosialt, politisk, religiøst, kulturelt. Selv om tradisjonene veier tungt, er dagens gravskrifter mindre ensartete enn tidligere; de er flerkulturelle og uttrykk for et stadig mer sekulært samfunn. Også i sorgen kan vi møte glimt av lys og humor, for eksempel “Fotball er gøy!”.” (<https://www.adlibris.com/no/bok/gravskrifter-9788292400784#>; lesedato 10.09.19) “Mange liker stillheten på en kirkegård, ikke minst forfatteren av denne boka, som er opptatt av hva det som står på gravstener forteller om samtida. 200 gravskrifter blir presentert. Boka er formet som et essay, med døden, det store mysteriet, som et tema bak temaet.” (*Dagbladet* 10. juni 2012 s. 61) “Til glede for lesere av dødsannonser, utkommer nå en bok viet gravskrifter. Bjørn M. Moen har vandret på kirkegårder i Norge, og ikke overraskende dominerer trygge “Takk for alt”. Men han har også funnet innslag av dialekt, “Gla i dæ”, og av humor: “Fotball er gøy!”. Mest uventet er likevel en ekstraordinær gravskrift fra 2011: “Astrid is dead / and so is Mickey Mouse / Åndene taler. Englene synger”. Innskriften finnes på graven til en dyretolk som hevdet å kunne kommunisere telepatiske med dyr.” (*Morgenbladet* 8.–14. juni 2012 s. 37)

Den rumensk-franske forfatteren Eugène Ionesco ble gravlagt sammen med sin kone Rodica. På gravsteinen deres står det på fransk “Be til Jeg Vet Ikke Hvem. Jeg håper: Jesus Kristus” – som altså uttrykker tvil om Gud eksisterer.

Grunnbok

(_sjanger, _sakprosa) En bok som gir grunnleggende informasjon for å mestre et fag eller en ferdighet. En grunnbok kan være grundigere enn en innføringsbok.

Et eksempel er John Freeman, James S. Summers og Mark Ramuz: *Hobbysnekkerens grunnbok* (på norsk 1998). I forlagets omtale av boka i en ny utgave i 1999 stod det at den “gir en generell og grundig innføring i alt man trenger å vite om verktøy, materialer og arbeidsteknikker. Den er full av nyttige råd, og det høye antallet fargebilder (over 400 stk.) og figurer gjør den spesiell instruktiv. Siste del av boka viser trinn for trinn hvordan man går fram for å lage 22 gjenstander – enkle møbler og praktiske nyttegenstander.” Tilsvarende andre titler er f.eks. *Trivsel i hagen: Hageselskapets grunnbok* og *Glutenfri mat: En grunnbok*.

“Grunnbok” som betegnelse brukes ofte om lærebøker, særlig om teoriboka i en serie lærebøker som henger sammen.

Guild

(_ dataspill) En sammenslutning av spillere, spesielt i et MMORPG. En guild kan på egne nettsider ha diskusjonsfora, nyhetsbrev, regelverk, historier om grunnleggelsen og suksesser i spill, egne emblemer, medlemsbiografier m.m. Guilden er en slags “sosial kropp” med kameratskap, lagfølelse, stolthet osv. Medlemmene i en guild i et MMORPG kan holde fortløpende kontakt med hverandre f.eks. ved hjelp av egne “pratevinduer”.

Den 22. juli 2011 tok terroristen Anders Behring Breivik livet av 77 mennesker på Utøya og i Oslo. Før drapene publiserte han et langt manifest. “- Det å drive et WoW-guild er like utfordrende som å lede et eget firma med sju ansatte eller flere. Det krever ekstremt mye arbeid for å være suksessrik, skriver Anders Behring Breivik i sitt manifest. [...] - Forskning viser læringseffekter av spillet, det er godt dokumentert særlig når det gjelder koordinering og ledelse av folk, samt språk. Ledere av såkalte “guilds”, som er en gruppe spillere som samarbeider om å løse oppdrag, må gjerne organisere en gruppe på 10-12 spillere. Det kan gjøre en til en god organisator og gi ferdigheter som kan brukes i næringslivet, sier spillforsker og førsteamanuensis Alf Inge Wang ved Institutt for datateknikk og informasjonsvitenskap ved NTNU” (*Dagbladet* 29. august 2011 s. 6-7).

Gående lesing

(_ lesepraksis) Å gå og lese samtidig, med bok eller annen tekst i hånden.

På omslagsbildet til 3. utgave av John Bunyans *The Pilgrim's Progress* (1. utgaven i to bind ble publisert i 1678 og 1684) ses en vandringsmann med en stor ryggsekk. Mannen holder en stav i den ene hånden og en bok i den andre hånden som han leser i mens han går.

Briten Samuel Pepys levde på 1600-tallet og er i dag berømt for sin omfattende dagbok. I dagboka forteller han blant annet at han leste på reise, og også gående (gjengitt etter Quinsat 1990 s. 269).

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>